УДК 340.12+342.56(477)

СВІТОГЛЯДНИЙ РІВЕНЬ БАЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Рудюк Володимир Сергійович,
аспірант кафедри філософії права юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна
e-mail: rudyukvolodymyr@ukr.net.
ORCID: 0000-0002-9524-9727

Метою та завданням дослідження *є вивчення закономірностей формування світогляду суддів та вітчизняної судової системи в цілому з точки зору філософсько-теоретичних вимірів, а також звичаїв, традицій та ментальності автохтонного населення українських земель.*

Методика *дослідження включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались методи наукового пізнання: термінологічний, логіко-семантичний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний.*

Наукова новизна *дослідження полягає у тому, що автор за результатами комплексного дослідження філософсько-правових засад формування світогляду сучасного українського судді та вітчизняного судочинства, довів, що в цілому ці засади мають базуватися на визнанні та реалізації принципу верховенства права при поєднанні позитивістського підходу щодо оцінки обставин, які є предметом судового розгляду, з аксіологічним розумінням примату загальновизнаних людських цінностей (справедливість, свобода, честь та гідність особистості, рівність у правах та перед законом тощо), а також онтологічними вимірами, тобто з урахуванням впливу прийнятого рішення на соціальні, культурні, морально-етичні та інші чинники життєдіяльності соціуму.*

Результати дослідження *можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній діяльності у процесі трансформації вітчизняної судової системи.*

Ключові слова: *верховенство права, загальнолюдські цінності, мораль, світогляд, справедливість, судова система, трансформація.*

Volodymyr Rudiuk
postgraduate student of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine,
e-mail: rudyukvolodymyr@ukr.net.
ORCID: 0000-0002-9524-9727

WORLDVIEW POINT OF TRANSFORMATION OF JUDICIARY IN UKRAINE

The purpose *and tasks of the research is to study the patterns of formation of the worldview of judges and the domestic judicial system in general from the point of view of philosophical and theoretical dimensions, as well as customs, traditions and mentality of the autochthonous population of Ukrainian lands.*

The theoretical basis *of the study consists of the works of prominent philosophers, named and many other specialists in the field of law, analytical intelligence on the history, theory and practice of domestic legal proceedings.*

© Рудюк В.С., 2019

The research methodology *includes a comprehensive analysis and synthesis of available scientific and theoretical material and the formulation of relevant conclusions and recommendations. During research, methods of scientific knowledge were used: terminological, logical-semantic, functional, system-structural, logical-normative.*

The article focuses on the fact that in the phenomena associated with European integration processes taking place in the judges' personal and psychological structures, the expansion of the worldview, adjustment and overcoming of stereotypes, transformation of values, development and improvement of behavioral competencies are of particular importance.

Another important issue related to the transformational processes of domestic legal proceedings is the formation of a judicial corps on the basis of open, competitive access to the profession of judge and judicial position, elimination of subjective, first of all, political, influences on this process. Openness to the public of information about a judge, including his declaration, will help to establish his compliance with the requirements of integrity and moral stability, as well as ethical standards established by the Code of Judicial Ethics.

Thus, the author points out, the current issue of overcoming the rudiment of Soviet legal proceedings is one of the steps, starting with a real judicial reform, whose success is fully dependent on a qualitative change in the worldview as a professional legal community and society as a whole. That is, the formation of a highly professional core of specialists in the field of law with a qualitatively new level of legal world outlook, whether the activity should ensure not only the development of legal norms, based on generally accepted international standards, but also observance in the process of law enforcement.

The scientific novelty *of the study is that the author, based on the results of a comprehensive study of the philosophical and legal foundations for shaping the outlook of a modern Ukrainian judge and domestic legal proceedings, has proved that in general these principles should be based on the recognition and implementation of the rule of law principle, combined with a positivist approach to appraisal of circumstances, which are the subject of a trial, with the axiological understanding of the primacy of universally recognized human values (justice, freedom, honours and dignity of the individual, equality in the raves and before the law, etc.), as well as ontological dimensions, that is, taking into account the influence of the decision on social, cultural, moral and ethical and other factors of the life of society.*

The results of the study *can be used in law-making and law-enforcement activities in the process of transformation of the domestic judicial system.*

Key words: *rule of law, universal values, morality, worldview, justice, judicial system, transformation.*

Постановка проблеми. У демократичному суспільстві засадничою характеристикою правового світогляду є судова справедливість для кожного громадянина, яка великою мірою залежить від моральних цінностей, якими керуються судді. Саме тому аксіологічні та онтологічні аспекти формування світогляду суддів набувають ключового значення у процесі реформування вітчизняної судової системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У цьому контексті слід відзначити, що названі визначальні аспекти визначення основних напрямів трансформаційних процесів вітчизняного судочинства не оминули увагою у своїх розвідках відомі вітчизняні правознавці. Зокрема, слід відзначити роботи: Р.Арцішевского, Б.Антоненка, Б.Бабия, С.Батрина, Т. Бачинський, Л.Гуменюка, Л.Дем'яненка, М.Дмитровської, В.Корецького, В.Капітона, В.Коробки,В. Косенка, М.Костицького, Є.Краснова, Л.Крівеги, Н.Кушакової-Костицької, Л.Лазебного, І.Латишевського, М.Мельника, В.Овчіннікова, М.Оніщука, П.Рабіновича, Б. Рибакова, М. Сегала, О.Скакун,

В.Тація, В.Тертишника, О.Філатова, О.Цимбрівської, М.Шварца, О.Щербанюк,Л.Юзькова, О.Ярмиша та багатьох інших.

Результати вивчення цих наукових праць вказують, що, не зважаючи на різні підходи до розуміння ключових питань, пов'язаних реформування системи правосуддя в Україні, в наукових колах існує консенсус щодо визнання залежності її майбутнього від якості базових принципів, що будуть закладені у світогляд кожного судді та судової влади в цілому. Водночас, варто зазначити, що окремі аспекти судової діяльності у контексті філософського обґрунтування наявності системного зв'язку між світоглядом судді та процесом формування його правового мислення, з урахуванням традицій, звичаїв та ментальності автохтонного українського народу, на наш погляд, все ще полишається малодослідженими.

Теоретичну базу дослідження складають праці видатних філософів, названих та багатьох інших фахівців у галузі права, аналітичні розвідки щодо історії, теорії та практики вітчизняного судочинства.

Постановка завдання. Метою та завданням дослідження є вивчення закономірностей формування світогляду суддів та вітчизняної судової системи в цілому з точки зору філософсько-теоретичних вимірів, а також звичаїв, традицій та ментальності населення українських земель.

Методика дослідження включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались методи наукового пізнання: термінологічний, логіко-семантичний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний.

Виклад основного матеріалу. Визначення напрямів трансформації національної судової системи, як невід'ємної складової загальної правозастосовної системи залежить від домінуючого в суспільстві світоглядного ідеологічного підходу до розуміння загальнолюдських цінностей (аксіологічний вимір), а також економічних, соціальних, політичних та інших чинників (онтологічний вимір). Значним чином формування правового світогляду також залежить від рівня особистої та суспільної правової культури, правової свідомості кожного представника правозастосовних органів та інститутів громадянського суспільства

Роздумуючи над сутністю світогляду як філософської категорії та соціального феномену, І. Кант у своїй книзі «Критика чистого розуму», зокрема, писав що слово "світ" у трансцендентальному сенсі означає абсолютну тотальність сукупності існуючих речей»[4, с. 259]. Світ, - на думку видатного філософа, - оскільки він має бути відповідним усім моральним законам(яким він може бути відповідно до свободи розумних істот і яким він повинен бути за необхідними законами моральності), слід називати моральним світом[4, с. 458].

Наявність безпосереднього зв'язку між світоглядом і мораллю, визнавав й Г. Гегель, який зазначав, що світогляд в уявленні про моральне самоусвідомлення складається з двох аспектів — чистий обов'язок і реальність, які утверджені в одній єдності, а отже, «і те, і те утвердження слід розуміти не як щось сутнє в собі і для себе, а як моменти, що існують та, в уявленні, властивому абсолютній сутності, не суперечить моральності» [2, с. 419]. Виходячи з цього Г.Гегель робить висновок, що моральний світ, розірваний на цьогобічність і потойбічність, і моральний світогляд – це «форми духу, їхні рух і повернення у просте для-себе-сутнє «Я» розвиватимуться, і з них як їхня мета і результат постане реальне самоусвідомлення абсолютного духу» [2, с. 304].

Натомість, серед сучасних фахівців у галузі філософії права питання, пов'язані з науковим підходом до визначенні сутності і змісту поняття «світогляд», на цей час лишаються дискусійними.

Так, у колективній монографії за редакцією професора В.Капітона зазначено, що термін «світогляд», який ввів у загальновживаний лексикон І.Кант, не потрібно розуміти буквально, як систему поглядів на світ – це споглядальне, просвітницьке тлумачення. А світогляд – «це система

принципів і знань, ідеалів і цінностей, надій і вірувань, поглядів на зміст і мету життя, що визначає діяльність індивіда чи соціального суб'єкта й органічно включається в його вчинки і форму мислення» [9, с. 6]. Згідно з компонентною структурою світогляду, до його складу належать:

– знання, уявлення, переконання (інформаційно-теоретична складова);

– норми, оцінки, цінності, ідеали (ціннісна складова);

– почуття, емоції, переживання (почуттєво-афективна складова);

– воля, вчинки, програма поведінки (праксеологічна складова) [6, с. 5].

У «Філософському енциклопедичному словнику» за редакцією С.Аверинцева, світогляд визначається як «система уявлень про світ і місце в ньому людини, про відносини людини в ньому, про ставлення людини до дійсності, що оточує її, і до самої себе, а також зумовлені цими уявленнями основні життєві позиції і установки людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації» [11, с. 366].

На мій погляд, орієнтація світогляду на повагу до загальнолюдських цінностей більш повно відображає його сутність у сучасному розумінні, оскільки саме цінності є дуже важливою компонентною світогляду та ключовим фактором, що визначає принципи трансформації вітчизняної судової системи.

У цьому контексті не зайве зосередити увагу на тому, що судове рішення приймається на підставі аналізу фактів, сукупність яких складає основу внутрішнього переконання судді, тобто переконання, яке, у свою чергу, формується під впливом як позитивістського розуміння права, так і його світогляду як такого, що з'єднують ідеологічне розуміння цінностей з діями, що втілюють цю ідеологію у практичну діяльність.

Одним з таких факторів є справедливість, не випадково саме поняття юстиція (*iustitia*) перекладається з латини саме як «справедливість». Як наголошено у цьому аспекті у Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/ 2004: «у сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, … справедливе застосування норм права - є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість» [8].

Таким чином, в умовах реформування (трансформації) вітчизняної судової системи, осмислення основних засад формування світогляду суддів набуває особливого значення, оскільки дослідження філософсько-правових рефлексій правового мислення суддів, сприятиме розвитку аксіологічних вимірів судочинства, як полягають у втіленні у правове життя ідеалів законності, справедливості та верховенства права. Не менш важливим для визначення напрямів судової реформи в контексті формування світогляду суддів та судочинства у цілому, є також дослідження впливу на діяльність судової системи онтологічних вимірів, тобто соціально-економічних, політичних, культурно-моральних та інших чинників, які визначають буття суспільства.

У явищах, пов'язаних з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в особистісно-психологічних структурах судді, особливого значення, як слушно зауважує вітчизняний фахівець у галузі державного управління О.Акімов, набувають розширення світогляду, корегування та подолання стереотипів, трансформація цінностей, розвиток й удосконалення поведінкових компетенцій [1, с. 57].

Ще одним важливим питанням, пов'язаним з трансформаційними процесами вітчизняного судочинства є формування суддівського корпусу на засадах відкритого, конкурентного доступу до професії судді та суддівської посади, усунення суб'єктивних, насамперед політичних, впливів на цей процес. На погляд автора, цьому сприятиме вільний доступ до суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді яка згідно з ч. 7 ст. 85Закону України «Про судоустрій та статус суддів» є відкритим для загального доступу на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та яке відповідно до ч. 4цієї ж статті Закону, має містити вичерпні дані інформацію щодо

відповідності судді критерію доброчесності, зокрема, відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції[3].

Дійсно, відкритість для громадськості інформації про суддю, у тому числі, його декларації, сприятиме встановленню його відповідності вимогам доброчесності та моральної стійкості, а також етичним стандартам встановленим Кодексом суддівської етики[5].

У цьому контексті, на наш погляд, варто взяти до уваги думку американського філософа К. Бурке (Університет м. Чикаго, США), який відносив до тенденцій, що мають згубний вплив на імідж суду, недостатню інформованість громадян про діяльність судової гілки влади [10, с. 205-206]

Таким чином, нині актуальним є подолання рудименту радянського судочинства, одним із кроком до цього є започаткування реальної судової реформи, успіх якої повною мірою залежать від якісної зміни світогляду як професійної юридичної спільноти, так і суспільства загалом. Тобто формування високо професійного ядра фахівців в галузі права з якісно новим рівнем правового світогляду, чи діяльність має забезпечити не тільки розробку правових норм, в основу яких покладено загальновизнані міжнародні стандарти, а й дотримання в процесі правозастосування.

Ідея права, як зазначає у цьому контексті професор С. Максимов, відіграє роль логічно-первинного елемента, істинної основи права, а антологічно-первинним є право в конкретної ситуації, яка може забезпечити справедливість завдяки відношенню взаємного «припускання» що формується на основі двох моментів права: моменту свободи (ідеї права) і моменту рівноваги порядку (правовідносин) [7, с. 187].

Висновки. Філософсько-правові засади формування світогляду сучасного українського судді та вітчизняного судочинства в цілому мають базуватися на визнанні та реалізації принципу верховенства права при поєднанні позитивістського підходу щодо оцінки обставин, які є предметом судового розгляду, з аксіологічним розумінням примату загальновизнаних людських цінностей (справедливість, свобода, честь та гідність особистості, рівність у правах та перед законом тощо), а також онтологічними вимірами, тобто з урахуванням впливу прийнятого рішення на соціальні, культурні, морально-етичні та інші чинники життєдіяльності соціуму.

Таким чином світогляд сучасного вітчизняного служителя Феміди – це розумний баланс нормативного регулювання розв'язання суспільних проблем та принципів антропоцентризму, згідно з яким людина є самодостатнім індивідом, цінність свободи та автономії якого є пріоритетною.

Список використаних джерел

1. Акімов О. О. Професійна діяльність державних службовців в умовах євроінтеграції України: питання формування психологічної готовності: монографія. К. Центр учбової літератури, 2014. 176 с.

2. Геґель Ґ. В. Ф. Феноменологія духу. - пер. з нім. П. Таращук. К: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. 548 с.

3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016року № 1402-VIII (Редакція від 05.08.2018). *Відомості Верховної Ради України*, 2016, № 31, ст.545.

4. Кант. І. Критика чистого розуму / пер. з нім. І.Бурковського. К.: Юніверс, 2000. 504 с.

5. Кодекс суддівської етики (Затверджено XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013). *Вісник Верховного суду України*. - 2013, № 3, стор. 27.

6. Костицький М. В. Логіка як методологія наукового пізнання (зокрема в правознавстві). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 3–13.

7. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: монограф. Х., Право, 2002. 327 с.

8. Рішення КСУ від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45, стор. 41, стаття 2975.

9. Світогляд і світлюдини: колективна монографія / за заг. ред. професора В.П. Капітона. Дніпропетровськ: ДДФА, 2008. 240 с.

10. Сучасне управління в суді :навч.-практ. посіб. / відпов. редакт. І. П. Голосніченко, П. Г. Соломон. К.: Юрінком Інтер, 2010. 528 с.

11. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. М.: Сов. Энциклопедия, 1989. 815 с.

References

1. Akimov O. O. Professional activity of civil servants in the conditions of European integration of Ukraine: issues of formation of psychological readiness: monograph. K.: Center for Educational Literature, 2014 176 pp.

2. Hegel G. V. F. Phenomenology of the spirit. - per. with him P. Tarashchuk. K: A look at Solomiya Pavlychko "Fundamentals", 2004. 548 p

3. The Law of Ukraine "On the Judiciary and Status of Judges" of June 2, 2016, No. 1402-VIII (Revision of 08.05.2018). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2016, No. 31, p.545.

4. Kant. I. Criticism of pure reason / Per. with him I. Burkovskii. K.: Universe, 2000. 504 p.

5. Code of Judicial Ethics (Approved by the XI Regular Congress of Judges of Ukraine, 22.02.2013). *Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*. 2013, No. 3, p. 27

6. Kostytsky M.V. Logic as a methodology of scientific knowledge (in particular in jurisprudence). *Philosophical and methodological problems of law*. 2014. No. 1. P. 3-13.

7. Maksimov S.I. Legal reality: the experience of philosophical reflection: Monograph. X., Pravo, 2002. 327 p.

8. Decision of the KSU vid 2 leaf fallout of 2004 to rock No. 15-pp / 2004. *Official Herald of Ukraine*. 2004. № 45, stop. 41, article 2975.

9. Svitoglyad i svitludini: collective monograph / per zag. ed. Prof. V.P. Caption. Dnipropetrovsk: DDFA, 2008. 240 p.

10. Modern management in the courts: navch.-practical. posib / відпов. edited I. P. Golosnichenko, P. G. Solomon. K .: Lawyer Inter, 2010. 528 s.

11. Philosophical Encyclopedic Dictionary / Editorial: S. S. Averintsev, E. A. Arab-Ogly, L. F. Il'ichev et al. 2nd ed. M .: Owls. Encyclopedia, 1989. 815 p.

Надійшла до редакції 12 квітня 2019 р.